GAZİANTEP'TEKİ CAMİ HAZİRELERİNDE BULUNAN MEZAR VE MEZAR TAŞLARI

Meliha YİLAN
Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya/Türkiye, yilanmeliha@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0693-144X

Yilan, Meliha."Gaziantep'teki Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar ve Mezar Taşları". Kalemişi, 20 (2022 Bahar): s. 79–101. doi: 10.7816/kalemisi-10-20-07

ÖZ

Gaziantep tarihi çok eskilere dayanan, Güneydoğu Anadolu bölgesinin en büyük şehirlerinden biridir. Şehir Hz. Ömer'in komutanlarından Iyaz Bin Ganem tarafından fethedilip İslam topraklarına katılmış ve şehir yerleşimi kale çevresinde oluşmuştur. Bugün ise şehir çok daha büyümüş ve bu büyümeyle birlikte şehrin mezarlıkları ve bazı tarihi alanları yok edilmiştir. Çalışmamız Gaziantep merkezinde yer alan Ömeriye, Boyacı, Ağa, Şeyh Fethullah ve Nuri Mehmet Paşa camilerinin hazirelerinde bulunan mezar ve mezar taşlarını ele almaktadır. Hazirelerden günümüze az sayıda mezar ve mezar taşları ulaşmaktadır. Mezar taşları malzeme olarak yöresel havara taşı, karataş ve farklı renkteki mermerden sandukalı ve şahideli biçimde yapılmıştır. Mezar taşlarının kitabelerinde kullanılan dil ağırlıklı olarak Osmanlıca olmakla birlikte az da olsa Arapça örnekler de bulunmaktadır. Söz konusu mezar taşlarının, kitabe metinlerinden hareketle miladi 1890-1909 tarihleri arasında yapıldığı görülmektedir. Mezar taşları süsleme açısından oldukça sadedir.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, Mezarlık, Mezar Taşı

Makale Bilgisi:
Geliş: 18 Mart 2022 *Düzeltme: 6 Mayıs 2022* *Kabul: 20 Mayıs 2022*

© 2022 Kalemişi. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Arapça'da ölünün gömüldüğü yer anlamında kabr, kabirlerin bulunduğu yer karşılığında ise makber ve makbere kelimeleri kullanılır. Türkçede kabirle eş anlamlı olan mezar ise, kelimenin kök anlamıyla da irtibatlı olarak özellikle ziyaret edilen önemli kişilerin kabirlerini ifade eder (Demirci, 2001, s. 33). Zamanla insanlar toplu halde yaşamış oldukları yerlerde vefat eden yakınları için mezarlıklar oluşturmuşlardır. Önceleri genellikle meskûn sahaların dışında bulunan mezarlıklar, yerleşim alanlarının genişlemesi sonucu şehirlerin içinde kalmıştır. Ayrıca yerleşme merkezlerinin içinde veya dışında cami, tekke, türbe gibi yapıların bitişiğinde küçük mezarlıklar (hazire) da yer almaktadır (Bozkurt, 2004, s. 520).

Mezar yerinin kaybolmaması için mezarın baş ve ayak ucuna dikilen mezar taşları, ölümden sonraki hayatın somut bir göstergesi haline gelmiştir. Ölen kişiyi ebedi kılmak adına dikilen mezar taşları; tarihi süreç içinde form, malzeme ve süsleme açısından ait olduğu topluma ve bölgeye göre şekillenmiş ve çeşitlilik kazanmıştır (Çetinaslan, Bülbül, 2022, s.25).

Son yıllarda gerek ülkemizdeki gerekse bugünkü sınırlarımız dışındaki Türk dönemine ait tarihi mezarlıklar ve mezar taşları ile ilgili yapılan çalışmalar epeyce fazlalaşmıştır. Bizim de çalışmamızın konusunu Gaziantep şehir merkezindeki camilerin hazirelerinde bulunan mezar ve mezar taşları oluşturmaktadır. Gaziantep Güneydoğu Anadolu'nun en büyük il merkezlerinden biri olup tarihsel sürecine bakıldığında, Mezopotamya, Hitit, Mitanni, Asur, Med, Pers, İskender, Selefkos, Roma, Bizans, İslam, Arap, Türk-İslam uygarlıkları gibi çok sayıda kültüre ev sahipliği yapmıştır (Çiftçi, 2009, s. 13). Bugünkü Gaziantep şehrine baktığımız zaman ise toplu mezarlık diyebileceğimiz tek mezarlık alanı şehrin doğusunda bulunan asri mezarlıktır[1] . Şehrin tarihi mezarlık alanları hakkındaki bilgiyi ise II. Abdülhamit'in fotoğraf albümlerinden edinmekteyiz.

II. Abdülhamit tarafından hazırlanması emredilen Abdülhamit albümlerinde 1890'lı yıllardaki Ayıntab bölgesi çok zengin bir şekilde yer almıştır (Yakar, 2015, s. 9). Belge niteliği taşıyan söz konusu bu albüm içerisinde bulunan fotoğraflarda şehrin mimari ve doğal güzelliklerinin yanı sıra bugün mevcut olmayan mezarlık alanlarının da olduğu görülmektedir. Bu alanlardan biri bugün üzerinde şehir yerleşimi olan Tepebaşı ve İsmetpaşa Mahallesinde bulunan Şirehanın arkasındaki şehir mezarlığıdır. Söz konusu bu fotoğraflardan 90435-7 numaralı fotoğrafın altında "Ayıntab'da Belediye'nin inşa ettirdiği Han'ın resmidir" yazılıdır. Fotoğraf Kumru Han tarafında yüksek bir yerden çekilmiştir. Hanın arkasında görülen cami Kesikbaş Cami, arka sağ tarafta yer alan mezarlık ise Karakabir'dir. Sol arka taraf da mezarlıktır (Yakar, 2015 s. 68). Bir diğer belge niteliği taşıyan 90507 numaralı fotoğraf ise bugün Tepebaşı Mahallesi olarak bilinen bölgedir. Fotoğrafın altında Osmanlıca "Ayıntab şehrinde vakı' Devehanı dimekle ma'ruf hanın görünüşü" yazmaktadır (Görsel 1-2).

1 Asri mezarlık 1937 yılında faaliyete geçmiştir. https://mezarlik.gaziantep.bel.tr/ (02.04.2022)

Görsel 1: 1890'lı Yıllarda Gaziantep Mezarlık Görünümü http://katalog.istanbul.edu.tr (Erişim Tarihi: 15.03.2022)

Görsel 2: Gaziantep'in Batı Yönünde Bulunan Mezarlık Görünüşü http://katalog.istanbul.edu.tr (Erişim Tarihi: 15.03.2022)

Gaziantep'te bugüne ulaşan mezar taşlarının geneli camilerin hazirelerinde bulunmaktadır. Çalışmamızda hazireler bulundukları Caminin inşa tarihine göre sıralanmıştır. Bu alanlarda bulunan pek çok mezar taşı ya yok olmuş ya da tahribata uğrayarak günümüze ulaşabilmiştir. Mezar taşlarında çok az süsleme görülmekle beraber, genellikle süslemeden uzak yalın olarak yapılmışlardır. Bununla birlikte bölgesel özellik olarak mezarlarda yöresel taş ve renkli mermer kullanımı söz konusudur. Gaziantep merkezinde yer alan Ömeriye Cami, Boyacı Cami, Ağa Cami, Şeyh Fethullah Cami ve Nuri Mehmet Paşa Cami hazireleri çalışma alanını oluşturmaktadır.

Gaziantep hazirelerinde karşımıza çıkan mezarları şahideli[2] ve sandukalı[3] olarak iki grupta toplayabiliriz.

KATALOG

Ömeriye Cami Haziresi

Gaziantep'in Düğmeci Mahallesi'nde bulunan caminin kesin yapım tarihi bilinmemektedir. 1210 tarihli onarım kitabesi yapının çok eski olduğunu gösterir. İlk yapılışı 1150'lere tarihlenebilir. Gaziantep'in bilinen eski camisidir (Helvacıkara, 2012, s.46). Hazire caminin batı yönünde bulunmaktadır. Hazirede yer alan toplamda 8 adet mezar günümüze ulaşabilmiştir.

Katalog No: ÖC1

Kimliği: Fatıma Hanım

Tarihi: 1308/1890

Malzeme: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka:-

-Baş Taşı: 105X30X16 cm

-Ayak Taşı: 95X30X16 cm

Tanım: Mezar yöresel malzeme olan havara[4] taşından yapılmış baş ve ayak taşından oluşmaktadır. Baş ve ayak taşının arasında üst kısmı aşınmış bitiş taşı yer almaktadır. Baş taşı düşey dikdörtgen formda olup, kaş kemerli tepelikle sonlanmaktadır. Baş taşının dış yüzeyi yatay çerçevelere ayrılmış ve satırlar zemin oyma tekniğinde bu çerçevelere yazılmıştır. Metni Osmanlıca olup, yazı karakteri Nesihtir. Sade bırakılan ayak taşı, baş taşıyla aynı formda ve daha küçük ölçüde yapılmıştır.

[2] Mezarların baş ve ayak ucuna dikine konan, üzerinde yazı veya çiçek resmi bulunan taş. http://www.lugatim.com/ (03.03.2022)

[3] Arapça'da "kutu, sandık'' anlamındaki sunduk kelimesinden gelen sanduka tabutla aynı manayı taşımaktadır (Bozkurt,2009, s.102). İslam kültüründe mezarın üzerine sembolik olarak farklı biçimlerde tasarlanıp konulmuştur.

[4] Havara Taşı: taşıyıcı özelliği az, küçük gözenekli ve yumuşak, ocaktan çıkarılıp işlenmesi kolay bölgesel taş çeşididir (Yetkin, Çobanoğlu, 2019,s. 143).

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
El-Fâtiha	الفا تحة
Yetime kalmış bi-cân iken	يتيمة قلميش بيجان ايكن
Gurbet elde şehide etdi rıhlet	غربت ايلده شهيده ايتدى رحلت
Kemâlâta bir mislü iken hayf hayf	كمالاطا بر مثل ايكن حيف حيف
Murâd almazdan evvel etdi rıhlet	مراد المزدن اول ايدي رحلت
Kerküklü Ali Ağanın kerimesi	كركوكلو على اغانك كريمسى
Fatıma Hanımın medfenidir teveffet	فاطمة خانمك مدفنيدر توفت
Fi şehr-i şa'ban sene 1308	فى شهر شبان سنة ١٣٠٨

Katalog No: ÖC2

Kimliği: Şeyh Müslim Cemal

Tarihi: 1311/1893

Malzeme: Mermer /Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka: 168X53X50 cm

-Baş Taşı: 115X 30X25 cm

-Ayak Taşı: 112X30X16 cm

Tanım: Mezar sandukalı ve şahideli olarak yapılmıştır. Sanduka havara taşından baş ve ayak taşı mermerden yapılmıştır. Sandukanın kuzey, güney ve batı cephelerinde zemin oyma tekniğinde güneş motifinin yapıldığı görülmektedir. Söz konusu motifler çerçeve içerisine alınmış olup çerçevenin köşelerinde bitkisel motifler görülür. Baş taşı düşey dikdörgen formdadır ve fes ile sonlandırılmıştır. Zemin oyma tekniğinde yazılan kitabe metni Osmanlıca olup, yazı karakteri Talikdir. Ayak taşının dış kısmı sade bir şekilde yapılmışken iç kısmı daire içerisine alınan kitabe metni ve onun üzerinde de yelpaze formlu süslemeye sahip tepeliği sivri kemerlidir. Metindeki satırlar çerçeve içine alınmış ve zemin oyma tekniğinde yazılmıştır.

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
El-Fâtiha	الفا تحة
Nâz itdi şeyh-i müslimim ey titreyen zemîn	ناز ايدى شيخ مسلمم اي تيتربين زمين
Sıkma Allah aşkına ol cismî gâyet nâzenîn	صيقمه الله عشقنه اول جسمى غايت نازنين
Bir çok yıldan beri dert ani etmişti bi levn	بر چوق ييلدن برودرد آنى اتمشد ى بلون
Dert elinden âh kime dermân aratdırdın	درد ا لندن آه كيمه درمان آرتديردين
On altı yaş besleyup incitmedum ben oğlumu	اون ايكى يش بسلييوب انجتمدم بن اوغلمى
Sende lütf et kendini incitme hiç kılma hazin	سنده لتف ايت كنديى اينجتمة حيچ قيلمة حزين
O beni görmeksizin hasretle gelmişdir sana	اوبى كورمكسزين حسرتله كلمشدر سكا
Pek mukadderdir aman ah-ı fahanından sakın	پگ مقدردر امان آه فاخانندن صقين
Saliha lafz ile yazdırdıp felek tarihini	صالحة لفظ ايلة يازديردب فلك تاريخيى
Şeyh Müslim üç yüz on bir oldu halefiden	ش يخ مسلم اوچيوز اون بر اولدى خالفيدن
fi 10 Muharrem 'aşer 1311	فى اون محرم عشر سنة ١٣١١

Kitabe Metni: Ayak Taşı:	Transkripsiyonu:
Haleb Vilâyet-i	حلب ولايت
Varidât-ı muhâsebe-i celîlesinin	واردات مخاسبة جليلسينك
Baş kâtibinin oğlu Mehmed Sâlih	باش كاتبينن اوغلو محمد صالح
Efendinin Mahdûmu şeyh Müslim Cemâl	افنديىنن مخدومى شيخ جمال
Efendinin kabr-i şerifidir	افنديىنن قبر شريفيدر
Rahmetullâh	رحمت‌الله

Katalog No: ÖC3

Kimliği: İlyas Bey

Tarihi: 1324/1906

Malzeme: Mermer/Karataş

Ölçüsü:

-Sanduka: 195X78X50 cm

-Baş Taşı: Üst Kısım: 27X30X13 cm Kırık Alt Kısım: 20X30X13 cm

-Ayak Taşı:

Tanım: Mezar krem renk mermer ve karataşın[5] birlikte kullanılmasıyla sandukalı ve şahideli biçimde yapılmıştır. Sandukanın bitiş taşı üçgen prizması şeklindedir. Mezarın yukarıya doğru genişleyen düşey dikdörtgen formlu baş taşı

[5] Yüksek mukavemete sahip, oldukça sert ve işlenmesi zor olan bazalt taşı türüdür (Yetkin, Çobanoğlu, 2019,s. 143)

pembe mermerden olup günümüze iki parça halinde ulaşmış ve yarım daire formlu tepelikle sonlanmaktadır. Taşın yüzeyi verev şekilde şeritlere ayrılmıştır. Kitabe Osmanlıcadır ve yazı karakteri Talikdir. Hazirenin içerisinde bu mezarla aynı formda yapılmış bir mezar daha bulunmaktadır. Fakat mezar çok fazla tahrip olmuştur.

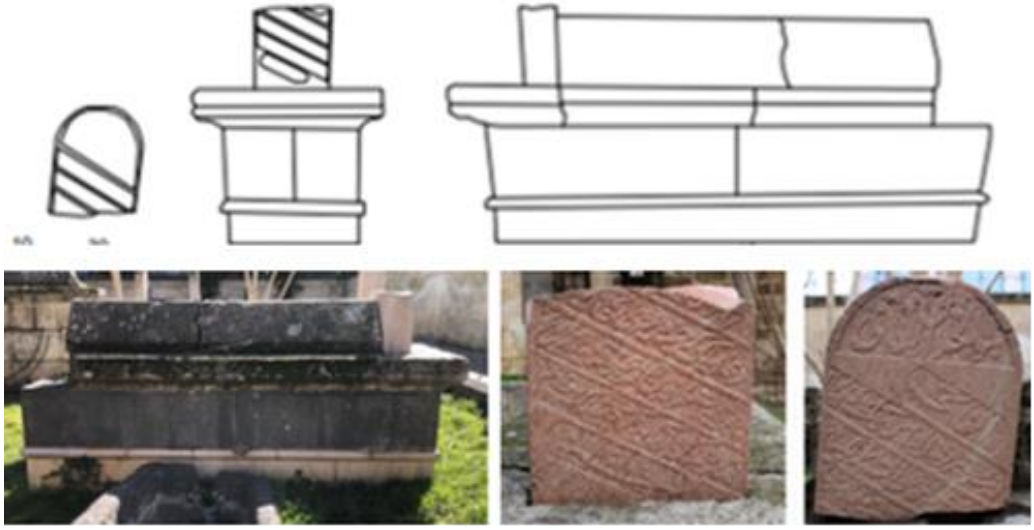

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
Hüve'l-hallâku'l-bâkî	هوالخالق الباق
El-Fatiha	الفا تحة
Enîsim Maraşlı İlyâs bey eyledi ivâ	انيسم ماراشلى الياس بك ايدى ايوا
....Şimdi hâk-ı zillet eylemenin	... شمدى حاك ذلت ايله منين
Muâvindi	.....معاوندى
Duâ eyleyin ki haşirde bizi cem	دعا ايليين كى خشيرده بزى جمع .....
Çunha dött tarafından... etdim târîh	چنخه درت .....طرافندن ايتم تريح
.....göçdü	.....گوجتو
sene 1324	سنة١٣٢٤

Katalog No: ÖC4

Kimliği: Rukiyye Bint El Seyyid

Tarihi: 1325/1907

Malzeme: Mermer/Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka: 143X65X20 cm

-Baş Taşı: 160X42X18 cm

-Ayak Taşı: 150X42X18 cm

Tanım: Mezarın alt kısmı mermerden baş taşı ve ayak taşı havara taşından yapılmış olup sandukalıdır. Baş ve ayak taşı arasında aşağıdan yukarı doğru kademeli olarak daralan bitiş taşı görülmektedir. Sandukanın batı kısmında baş taşı doğu kısmında ise ayak taşı vardır. Baş taşı düşeyde dikdörtgen formlu olup dilimli kemer tepeliklidir. On bir satırdan

oluşan kitabede satırlar çerçeve içerisinde verilmiştir. Zemin oyma tekniğinde yazılan kitabe metni Arapça’dır ve yazı karakteri Nesihtir. İkinci satırın iç kısmı kırıktır fakat kitabenin okunmasına engel olmamaktadır. Mezarın ayak taşı baş taşı ile aynı özelliklere sahip olup on satır kitabeden oluşur.

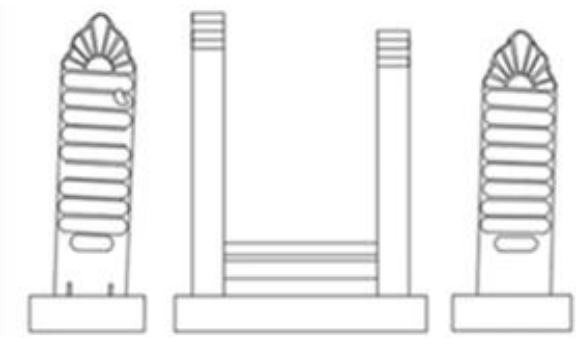

Kitabe Metni: Baş Taşı :	Transkripsiyonu:
El-fâtiha	الفا تحة
Hâzâ kabru'l-merhûm	هزا قبرالمرحوم
Es-Seyyidetu'r-Rukiyye binti	اسسيدلارقيربنت
Es-Seyyid Muhammed Şeyhu	ا لسسيد محمد شيحو
Bin Ahtâni Medînetu Haleb	من احتي مدينتر حالب
Tegammedehâ ed-dürr-i bi'r-rahmeti	تغمد هالله بلرحمة
Ve el-gufrân intekallet	والغفران انتقلت
Fi yevmi'-sâlis aşer	في يومرالثالث عشر
Min şehri zî'l-ka'de	من شهرذى القعد
El-harâm mine'l-hicrî	الحارم من الهجر
Sene 1325	سنة ١٣٢٥

Kitabe Metni: Ayak Taşı:	Transkripsiyonu:
El-Fâtiha	الفا تحة
Garîbetu dâr-ı kadâbet	غر يبة دارقدلبت
Mecîdetu ‘avde mevlâhâ	مجيبة دعوة مولاها
ve alâ el-ihlâs ve bi't-takvâ	وعلي ا لا خلاص وبالتقوى
Kad kânet kadat dünyâhâ	قد كانت قضت دنياها
Min habibi rahmetu'l-u el Azim	من حبيب رحمتك العظيم
Fe'c'al rabbî sukyâhâ	ف جعال ربي سقياها
Lirukyeti't cemale târîh-i ezed	ر قية جا مال تاريح ازد
Fî cenneti huld-i suknâhâ	في جنة خلد سكناها

Günümüz Türkçesi

Baş Taşı:	Ayak Taşı:
El fatiha	El fatiha
Bu kabir	Gurbette olduğu dünyadan göçtü
Halep şehri sakinlerinden	Takva ve ihlas ile
Seyyid Muhammed'in Kızı	Allah'a ettiği dua kabul olmuştur.
Seyyide Rukayye'nin kabridir.	Dünyadaki vakti tamamlanmıştır.
Allah ona rahmet eylesin	Allah'ım ulu rahmetinle kabrini sula,
Haram aylardan Zilkade aynın on üçünde,	Allah'ım onun mekanını tarihe yakın eyle.
Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.	Huld cennetinde mekanını yükselt.
Sene 1325	Sene 1325

Katalog No: ÖC5

Kimliği: Hacı Muhyiddin Ağazade Hasan

Tarihi: 1326/1908

Malzeme: Mermer

Ölçüsü:

-Sanduka: 148X70X56 cm

-Baş Taşı: 113X30X16 cm

-Ayak Taşı: 107X30X16 cm

Tanım: Mezar havara taşından sandukalı ve şahideli olarak yapılmıştır. Sandukada baş ve ayak taşı bulunur. Baş taşı düşey dikdörtgen şekilde yapılmış olup fes ile sonlandırılmıştır. Kitabe metni Osmanlıca Türkçesi olup yüzeysel oyma tekniğinde Talik hatla yazılmış ve satırlar çerçeve içerisinde verilmiştir. Ayak taşı ise düşey dikdörtgen olup tepeliği dilimli sivri kemerlidir.

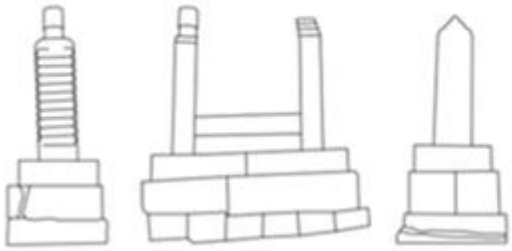

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
El-Fâtiha	الفا تحة
Kilisli Hacı Muhyi'd-dîn Ağazâde Hasan	كليسلى حاجى محى ال دين ا غازاده حسن
Efendinin mezârı ve işbû na‘t-ı	افنديڭ مزارى و اشبو نعت
Şerif-i merhûmun	ش ريف مرحممن .....
Ey tecelli ki no'la ebed-i rûh beni	ا ى تجلى كي نوله ابد روح بى
..... kudsiyetin rûh.....	.... قدسيتن روح ....
Arş-ı rahmân.....	ارشي رحمان .....
Melekûtun oluyor kıblene müntesibi	ملكوتن اوليور قبله نه منتسبي
Küre-i ‘arza mümâsil nice bin küresinin	كره ارضه مماثل نيجه بين گره سنك
Vecd-i şevkinle	وجد شوگنله .....
... ele hüsn-i nâçize meded eyle tez	....اله حسنئ ناچيزه مدد ايلر تيز
Parlasun üç icâbet ... talebi	پارلاسوك أوج اجابت ...طالبي
Sene 1326	سنة ١٣٢٦

Katalog No: ÖC6

Kimliği: -

Tarihi: -

Malzeme: Mermer ve Karataş

Ölçüsü:

-Sanduka: 195X55X60 cm

-Baş Taşı:-

-Ayak Taşı: 115X30X18 cm

Tanım: Mezar sandukalı biçimde yapılmış olup günümüze ayak taşı gelebilmiştir. Sanduka bir sıra krem rengi mermer ve bir sıra karataşla oluşturulmuştur. Sandukanın bitiş taşı üçgen prizma şeklindedir. Mezarın yazı ve süslemesi bulunmayan ayak taşı düşey dikdörtgen formlu olup yarım daire kemer tepeliklidir.

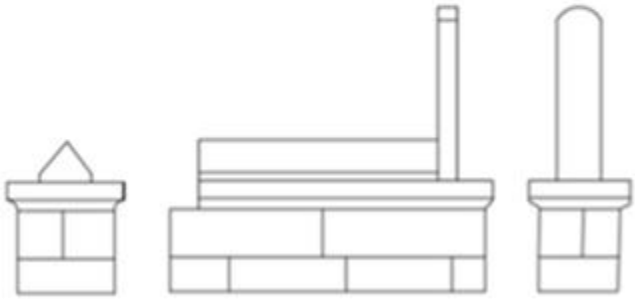

Katalog No: ÖC7

Kimliği:

Tarihi:

Malzeme: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka: 193X135X70 cm

-Baş Taşı:-

-Ayak Taşı:-

Tanım: Mezar havara taşının düzgün kesilip örülmesiyle üç sıra halinde sanduka biçiminde yapılmıştır. Bu üç sıra üzerinde dışa taşırılmış silme yer almakta olup üçgen prizma şeklindeki taşla sonlandırılmıştır. Sandukada yer yer tahribat görülür.

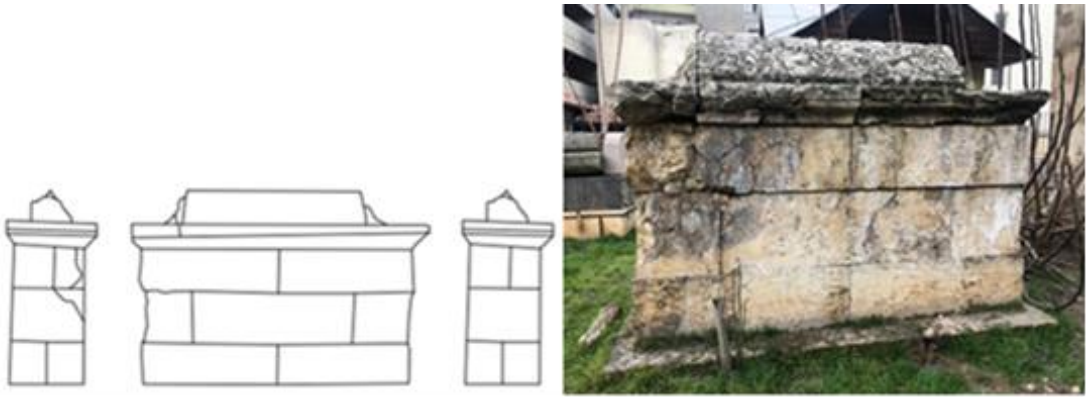

Boyacı Camii Haziresi

Caminin inşa tarihi bazı kaynaklarda 1211 M. olarak göstermektedir (Gaziantep Kültür Envanteri, 2005, s. 100) Hazire caminin batısında yer almakta olup, bugün şehitlik olarak bilinmektedir.

Katalog No: BC1

Kimliği:

Tarihi:

Malzeme: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka: 204X60X60 cm

-Baş Taşı:

-Ayak Taşı:

Tanım: Caminin haziresinden günümüze sadece iki adet mezar ulaşmıştır. Havara taşından yapılmış olan mezarlar sanduka formunda yapılmışlardır. Sandukalar üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamakla birlikte ikisinde de şahide olarak sarık bulunmaktadır. Üzerinde her hangi bir kitabe olmadığından tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Güneyde bulunan sandukanın sarığı diğerine oranla daha fazla yıpranmıştır.

Ağa Cami Haziresi

Cami 16. yüzyıl ortalarında, Antep Kaymakamı Tunuslu Ferruh Ağa tarafından yaptırılmıştır (Gaziantep Kültür Envanteri, 2005, s. 60). Hazire caminin güneyinde bulunmaktadır ve günümüze bir adet mezar taşı ulaşabilmiştir.

Katalog No: AC1

Kimliği: -

Tarihi: 1322/1904

Malzeme: Mermer

Ölçüsü:

-Sanduka:

-Baş Taşı: 105X42X17 cm

-Ayak Taşı:

Tanım: Düşey dikdörtgen formlu olan baş taşı mermerden yapılmış olup üst ve alt kısımdan iki yerden kırılması sebebiyle onarım sırasında betonarme bir çerçeve içerisine alınmıştır. Baş taşı sarıkla sonlandırılmıştır. Metin Osmanlıca olup yazı karakteri Talikdir. Zemin oyma kitabe metninde satırlar çerçeve içerisine alınmıştır.

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
Gafilane olma ey zair gurura mubtela	غافلانه اولمه ای زاءر غوروره مبتلا
Ariyettir Cenabı Hakdan cehatu cahu mal	عاریتدرجانب حقدن جهاتو جاهومال
Şu ibadethanede etti... tevliyet	شو عبادتخانده ایتدی ...تولیت
Validinden sonra iş bu veyadarı hüsn-i hal	والدندن صکره ایشبو وایه دار حسن حل
... hasretle efgan eylesun... vefa	حسرتله افغان ایلسون.....وفا.....
Gitti cefadar dünyadan bu memduhul hayal	کتدی جفادار دونیادن بو ممدحالخیال
Kabir içinde valideyn merhum...	قبر ایجینده والدی مرحوم ...
Gülşen-i maverada cem ettin cenab-ı zülcelal	کولشنی ماوراده جمغ ایتتن جناب زالجلال
.....tarihini	تاریخنی.....
Eyledi.... Bezm-i naime intikal	ایلدی ...بزمی نعیله اینتقال
Sene 1322	سنه ۱۳۲۲

Şeyh Fethullah Cami Haziresi

Cami vakfiyesine göre 1563'te yapılmıştır (Gaziantep Kültür Envanteri, 2005, s.51). Caminin asıl hazire alanı güneydeyken daha sonraları doğusuna da birkaç mezar yapılmıştır. Ayrıca caminin kuzeyinde bulunan avlusunda da bir adet mezar bulunmaktadır.

Katalog No: ŞFC1

Kimliği: Şeyh Muhammed

Tarihi: Hicri 1311/ Miladi 1893

Malzemesi: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka:

-Baş Taşı: 96X30X16 cm

-Ayak Taşı: 70X30X16 cm

Tanım: Mezarın baş ve ayak taşı mevcuttur. Baş taşı düşey dikdörtgen biçimde yapılmış olup fesle sonlandırılmıştır. Fesin üzerinde kuşak bulunur. Kitabe metni sekiz satırdan oluşmuş ve satırlar birbirinden şeritlerle ayrılmaktadır. Kitabe Osmanlıca yazı karakteri ise sülüstür. Ayak taşı düşey dikdörtgen biçimde olup dilimli kemerli tepeliğe sahiptir.

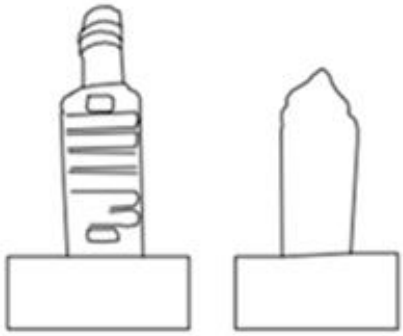

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
El-Fatiha	الفا تحة
.....mahduduna	محدودونه .....
Gitti.....	كتدى.....
Terk edup bu alemi...	ترك ادوب بو عا لمى .....
Ya bizi ak..... kah	يا بذى عق.....كاه
.....	.....
Şeyh Muhammed sekin olmuş hakka	شيخ محمد ساكن اولموش حقا
Sene 1311	سنة ١٣١١

Katalog No: ŞFC2

Kimliği: -

Tarihi: 1320-29/1902-11

Malzemesi: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka:

-Baş Taşı: 107X30X17 cm

-Ayak Taşı: 86X30X17 cm

Tanım: Havara taşından yapılmış mezarın baş ve ayak taşı bulunmaktadır. Baş taşı düşey dikdörtgen formunda olup

fesle sonlandırılmıştır. Söz konusu fesin alt kısımlarında yatayda ince bir sarık dilimi bulunur. Kitabe metni şeritlerle birbirinden ayrılmaktadır. Metin Osmanlıca olup yazı karakteri ise Sülüs hattır. Kitabenin çoğunluğu taşın tahrip olması nedeniyle okunamamaktadır. Ayak taşı ise düşey dikdörtgen şeklindedir ve kaş kemerli tepelikle sonlanmaktadır.

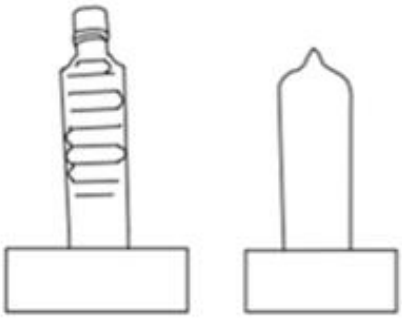

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
Hüve'l Hallakü'l Baki	هوالخالق البا ق
.. Alizade bu.....	.....على زاده بو..
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
132...	١٣٢.....

Katalog No: ŞFC3

Kimliği: -

Tarihi: -

Malzemesi: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka:

-Baş Taşı: 90X30X16 cm

-Ayak Taşı: 65X30X16 cm

Tanım: Mezar havara taşından yapılmıştır. Baş taşı düşey dikdörtgen formlu olup fes ile sonlandırılmıştır. Kitabesi Osmanlıca olup, yazı karakteri sülüstür. Satırlar çerçeve içerisine alınmıştır. Taşın tahrip olması yüzünden yazıların çoğunluğu okunamamaktadır. Ayak taşının tepeliği kaş kemerlidir.

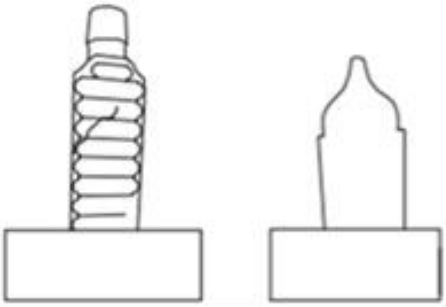

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
Huve'l hallekü'l baki	حوالخلاقالباق
Şu.....	..... شو
..... hak	.....حق
..... de ah	.....ده آه
..... hak	.....حق
.....	.....
.....hak	.....حق
.....	.....
.....	.....

Katalog No: ŞFC4

Kimliği: -

Tarihi: -

Malzemesi: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka:

-Baş Taşı: 45X36X16 cm

-Ayak Taşı: 60X30X16 cm

Tanım: Mezarın günümüze baş ve ayak taşı ulaşmış olup her ikisi de havara taşından yapılmıştır. Baş taşı dikdörtgen biçimdedir. Baş taşının dört satırlık zemin oyma Osmanlıca kitabesi büyük oranda tahrip olmuştur. Ayak taşı ise baş taşıyla aynı boyutlarda olup kaş kemerli tepelikle sonlanmıştır.

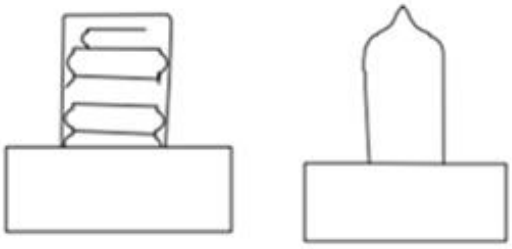

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
Hüve'l Hallakü'l Baki	هوالخالق البا قي
.....kim	.....كيم
.....	.....
.....	.....

Katalog No: ŞFC5

Kimliği: -

Tarihi: -

Malzemesi: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka:

-Baş Taşı: 95X26X16 cm

-Ayak Taşı: 80X27X16 cm

Tanım: Mezarın baş ve ayak taşı günümüze ulaşmıştır. Baş taşı düşey dikdörtgen formlu olup fesle sonlandırılmıştır. Baş taşının üzerinde herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Ayak taşı ise düşey dikdörtgen şeklindedir ve kaş kemerli tepelikle sonlanmıştır.

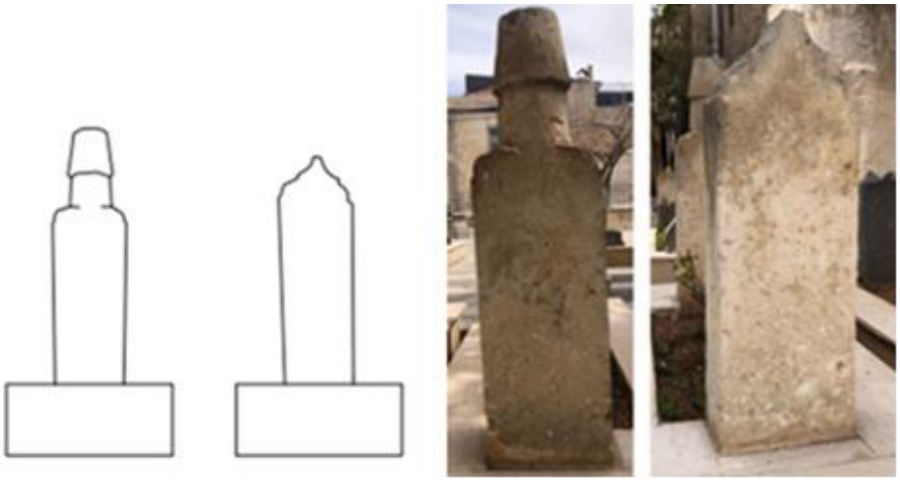

Katalog No: ŞFC6

Kimliği: Muhammed Halid Bey

Tarihi: -

Malzemesi: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka:

-Baş Taşı: 113X30X17 cm

-Ayak Taşı: 106X32X17 cm

Tanım: Mezarın baş taşı ve ayak taşı günümüze gelebilmiştir. Baş taşı düşey dikdörtgen formda yapılmış olup üzerinde püskül bulunan fesle sonlandırılmıştır. Söz konusu bu fesin alt kısmında geometrik bir motif yer almaktadır. Kitabe metni Osmanlıca yazı karakteri ise Nesih hat olup kitabe zemin oyma tekniğinde yazılmıştır. Ayak taşı ise düşey dikdörtgen şeklindedir ve kaş kemerli tepeliğe sahiptir.

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
Ayıntap Redif	عينتاب رديف
Binbaşısı El-Hac	بينبا شيسى الحاج
Mustafa Efendi'nin	مصطاف افنديىك
Mahdumu Es-seyyid	محدومى السسيد
Muhammed Halit Bey'in ruhu içun	محمد خالد بيك روح ايجون
Fatiha	فا تحه

Katalog No: ŞFC7

Kimliği: -

Tarihi: -

Malzemesi: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka: 144X70X45 cm

-Baş Taşı: 94X28X15 cm

-Ayak Taşı:

Tanım: Mezar hazire alanı dışında, caminin kuzeyinde bulunan avlusunda yer almaktadır. Mezar sandukalı ve baş şahideli biçimde yapılmıştır. Sanduka ve baş taşı havara taşından yapılmış olup üzerinde herhangi bir yazı yoktur. Sanduka sade bir şekilde yapılmış, üçgen prizma şeklinde sonlanmaktadır. Baş taşı ise düşey dikdörtgen olup basık kemerli tepeliğe sahiptir.

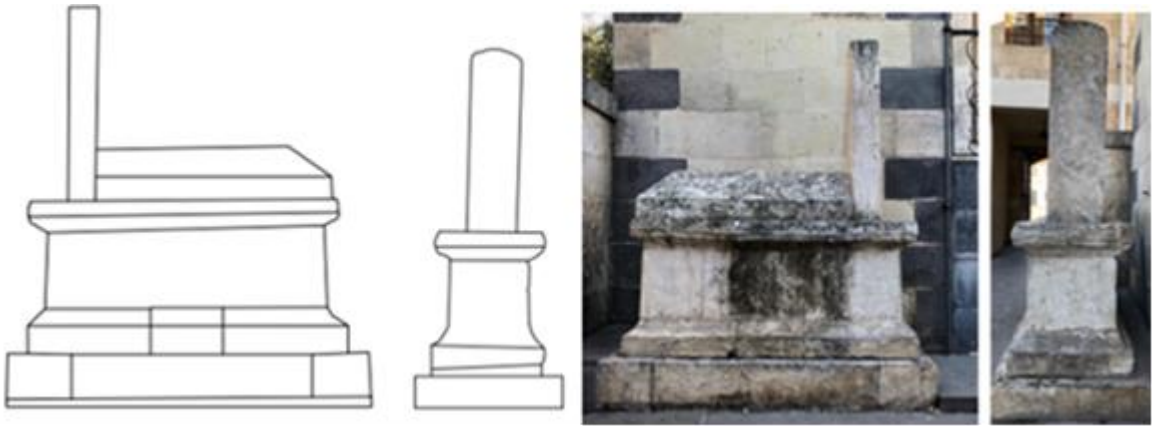

Nuri Mehmet Paşa Camii Haziresi

Minarede 1785, mihrapta ise 1834 tarihini taşıyan iki kitabesi bulunmaktadır. Bunlardan 18. yüzyılın ikinci yarısında Nuri Mehmet Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Gaziantep Kültür Envanteri, 2005, s. 147). Hazire caminin kuzeyinde bulunan avlunun doğusunda yer almaktadır. Bugün hazirede biri bağımsız biri sandukalı iki mezar taşı orijinal olup günümüze ulaşabilmiştir. Diğerleri ise günümüze yakın tarihlerde yapılan restorasyonlar sonucunda yenilenmiştir. Ayrıca II. Abdulhamit albümünde 10435 numaralı fotoğrafta hazirenin günümüzdeki gibi yükseltilmemiş olduğu görülmektedir (Görsel 3).

Görsel 3: Nuri Mehmet Paşa Cami Haziresi Eski ve Şimdiki Halinden Görünüm http://katalog.istanbul.edu.tr/ (Erişim Tarihi: 15.03.2022)

Katalog No: NMC1

Kimliği: Emin Beyzade Muhammed

Tarihi: 1311/ 1893

Malzemesi: Mermer

Ölçüsü:

-Sanduka:

-Baş Taşı: 100X33X15 cm

-Ayak Taşı:

Tanım: Baş taşı hazirede bulunduğu mezardan alınarak bir köşede bağımsız bir şekilde iki parçalı olarak durmaktadır. Düşey dikdörtgen biçimde yapılmış olup dikdörtgen şeklinde tepelikle sonlandırılmıştır. Baş taşının kitabe metni Osmanlıca karakteri Sülüs hat olup zemin oyma tekniğinde yazılmıştır. Satırlar çerçeveler içerisinde verilmiştir.

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
El-Fatiha	الفا تحة
Gel ey âdem eğer âkıl isen virme dil-i dünyaya	كل اى ادم عاقل ايسن ويرمة ديلى دنيايا
Sen ibretle nazar kılma mehtâb-ı âlem arâya	سن عبرتلة نظر قيل محتب عالم ارايه
Mukarrerdir ecel-i peyması bu bezm-i âlemde	مقرردر اجل بيماسي بو بزم عالمدة
Bu câna hiç geçid yokdur ne... dâr-ı ebede	بو جان هيچ كيجت يوقدر نة ....
..Battal bey bezluzade Seyyid ki	بطال بك بزلوزاده سيدير كى
Beşer mülk ola ..... bâlâya	بشر ملك اولة .....بالاية
..Merhûm	..... مرحوم.....
Verem ileltleri tutmuş yıl etdi	ورم علتلرى طوتمش...بيل ايتدي
Hezârân bu haml ekledu açılır yazdı târihin	خازران بوحمل اكلدو اجيلر يازدي تاريخين
Emin beyzade Muhammed gitdi ukbâya	امين بكذاده محمد كتدى عقباية
Sene 1311	سنة١٣١١

Katalog No: NMC2

Kimliği: Nuri Mehmet Paşa

Tarihi: 1327/1909

Malzemesi: Havara Taşı

Ölçüsü:

-Sanduka: 240X60X50 cm

-Baş Taşı: 100X28X15 cm

-Ayak Taşı

Tanım: Mezar sandukalı ve şahideli olarak sandukası havara taşından baş ve ayak taşı ise pembe renkli mermerden yapılmıştır. Sandukanın batı cephesinde zemin oyma tekniğinde yapılmış geometrik süsleme vardır. Baş taşı düşey dikdörtgen olup daire formunda tepelikle sonlandırılmıştır. Dokuz satırdan oluşan zemin oyma tekniğindeki kitabenin metni Osmanlıcadır. Kitabe El-Fatiha ile başlayıp tarih verilmesiyle sonlandırılmıştır. Ayrıca baş taşının güney yüzüne delikler açıldığı görülmektedir. Mezarın ayak taşı sonradan eklenmiştir.

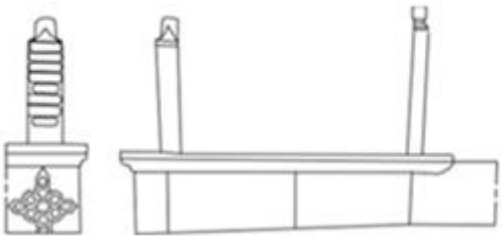

Kitabe Metni: Baş Taşı:	Transkripsiyonu:
El-Fâtiha	الفا تحة
Âh kim munhasif oldu hayfâ	آه كم منخسف اولدوحيفا
Âlemin nûru Mehmet Paşâ	عا لمن نورى محمد پاشا
Ah edub söyledi hannân	آه ايدوب سويلدى حنان
Oldu ma'zûl Nûri Pâşâ	اولدي مزاول نورى پاشا
Sene 1205	سنت ١٢٠٥
Buda tecdid târih-i...	بوده تجديد تاريخى .....
Mezâr-ı Nûrî Pâşâ olsun	مزر نورى پ اشا اولسون
Sene 1327	سنة ١٣٢٧

Değerlendirme

Çalıştığımız hazire alanlarında sanduka ve şahidelerin yapımında, yöresel inşa malzemesi olarak da karşımıza çıkan havara taşı ve karataş ile pembe ve beyaz mermer kullanılmıştır. Bu malzemeler bazı mezarlarda tek başına kullanılabildiği gibi bazen birlikte de kullanılmıştır. Mezar taşlarının kitabe metinlerinde çoğunlukla Osmanlıca kullanılmış, bunun yanı sıra az da olsa Arapça tercih edilmiş, kitabeler zemin oyma veya kazıma tekniğinde yapılmış olup nesih, sülüs ve talik hat kullanılmıştır.

Mezar taşlarının hemen hemen tamamı yazı dışında süslemesiz, yalın biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu mezar taşlarının yer yer tahrip olmaları sebebiyle kitabelerinin bazı kısımları okunamamıştır. Kitabeleri okunan mezar taşları 1890-1909 yılları arasına aittir. Kitabelerinden taşların ikisinin kadın, yedisinin erkek olduğu anlaşılmakta, dokuz mezar taşının ise kime ait olduğu bilinmemektedir.

Çalışma alanımız içerisinde yer alan mezarlıklardaki mezarlar karşımıza sandukalı ve şahideli olarak çıkmaktadır. Bu mezarlarda sanduka ve şahideler birlikte görülürken bazı örneklerden sadece sanduka bazı örneklerde ise sadece baş ve ayak taşları günümüze ulaşabilmiştir. Sanduka biçimlerini iki şekilde görmekteyiz. Birincisi dikdörtgen olup üçgen prizmayla sonlandırılan, ikincisi ise dikdörtgen olup düz bir biçimde sonlandırılanlardır.

Mezarların baş taşları düşey dikdörtgen formda yapılmış olup kaş kemer, fes, sarık, daire, yarım daire, dikdörtgen ve basık kemerli tepeliklerle sonlandırılmıştır. Söz konusu bu fes uygulamaları Mecidiye ve Hamidiye fesi olarak karşımıza çıkmakta olup feslerin üzerinde zemin oyma tekniğinde yapılmış dilim, kuşak ve püskül detaylarının da olduğu görülmektedir. Yine bununla birlikte sınırlı sayıda karşımıza çıkan sarık örnekleri biçimlerinin taşkın olarak yapılmış sarık ve yuvarlak tepelikli sarık olduğu anlaşılmaktadır. Mezarların ayak taşları ise düşey dikdörtgen formda yapılmış olup kaş kemerli, sivri kemerli, dilimli kemerli, yarım daire kemerli ve basık kemerli tepeliklerle son bulmuştur. Sanduka ve mezar şahidelerinin geneli sade bir biçimde yapılmış olmakla birlikte bazı sanduka ve şahidelerin üzerinde süslemeye de rastlamaktayız. Bu süslemeler sandukalar üzerinde zemin oyma tekniğinde güneş motifi ve geometrik motif olarak görülmektedir. Baş taşı ve ayak taşlarında ise yelpaze formlu

süsleme ve iç içe geçmiş geometrik motif, zemin oyma tekniğinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bazı uygulamalarda farklı renkteki taşlar kullanılarak estetik bir görünüm elde edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak Gaziantep tarihi mezarlık alanı diyebileceğimiz mezarlık alanları şehir büyüdükçe üzerine inşa edilen yerleşim alanları yüzünden yok edilmişlerdir. Gaziantep merkezdeki tarihi mezar taşları ise hazirelerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan beş camide yer alan hazirede toplam 18 mezara ait baş ve ayak taşları tespit edilmiştir. Söz konusu bu mezar taşları gerek kasıtlı olarak gerekse doğa şartlarından dolayı tahribata uğramıştır. Bu sebeple bir şehrin hafızası olan mezar taşlarının daha da yok edilmeyip, gelecek kuşaklara aktarılması için halkın bilinçlendirilmesi de dahil olmak üzere gerekli önlemlerin alınması gerekir.

Kaynaklar

BOZKURT, N. (2004). Mezarlık. TDVİA. Cilt: 29. İstanbul. 519-522.
BOZKURT, N. (2009). Sanduka. TDVİA. Cilt: 36. İstanbul. 102-104.
ÇETİNASLAN, M. & BÜLBÜL, D. (2022), '' Konya'nın Taşkent İlçesindeki Tarihi Mezar Taşları'' Palmet Dergisi, 24-56.
ÇİFTÇİ, A. E. (2009). İlk Çağdan Günümüze Gaziantep Tarihi. Gaziantep.
DEMİRCİ, K.(2001). Kabir. TDVİA. Cilt: 24. İstanbul. 33-35.
Gaziantep Kültür Envanteri. (2005).
HELVACIKARA, M. C. (2012). Tarihi Camiler. (Editör: Elif Özmen). Belgelerle Gaziantep. İstanbul. 46-52.
http://katalog.istanbul.edu.tr
http://www.lugatim.com
https://mezarlik.gaziantep.bel.tr
YAKAR, H.İ. (2015). II. Abdülhamit Albümlerinde Ayıntap, Rumkale ve Halfeti. Gaziantep.
YETKİN. G.C. &ÇOBANOĞLU, Y. (2019). ''Dünden Bugüne Gaziantep Geleneksel Mimarisinde Taşın Kullanımı'', Art-Sanat Dergisi. 129-162.

GRAVES AND GRAVEYARD STONES FOUND IN MOSQUES IN GAZIANTEP

Meliha YİLAN

ABSTRACT

Gaziantep is one of the largest cities in the Southeastern Anatolia region, whose history dates back to ancient times. The city was conquered by Iyaz Bin Ganem, one of the commanders of Hazrat Omar, and joined the Islamic lands, and the city settlement was formed around the castle. At the present time, the city has grown much larger and with this growth, the city's cemeteries and some historical areas have been destroyed. Our study deals with the graves and graveyard stones found in the graves of Ömeriye, Boyacı, Ağa, Şeyh Fethullah and Nuri Mehmet Paşa mosques in the center of Gaziantep. At the present time, there are few graves and graveyard stones in the cemeteries. The graveyard stones were made of local mortar stone, black stone and marble stones of different colors in the form of sarcophagi and Ottoman style tombstones. The language used in the inscriptions of the graveyard stones are predominantly Ottoman, and with a little Arabic. Based on the epitaph texts, it is seen that the construction dates of these tombstones are 1890-1909 Gregorian.

Keywords: gaziantep, cemetery, graveyard stone